

Έρευνα στην Εκπαίδευση

Τόμ. 6, Αρ. 1 (2017)

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
HELLENIC JOURNAL OF RESEARCH IN EDUCATION



Αλεξανδρούπολη
2017, Τεύχος 6

Σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες, για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: μία συστηματική ανασκόπηση

Βασιλική Μπρουσκέλη (*Vassiliki Brouskeli*)

doi: [10.12681/hjre.14371](https://doi.org/10.12681/hjre.14371)

Copyright © 2017, Βασιλική Μπρουσκέλη (*Vassiliki Brouskeli*)



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπρουσκέλη (*Vassiliki Brouskeli*) Β. (2017). Σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες, για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: μία συστηματική ανασκόπηση. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 6(1), 214–227. <https://doi.org/10.12681/hjre.14371>

Σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες, για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: μία συστηματική ανασκόπηση

Μπρουσκέλη Βασιλική
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Η σεξουαλικότητα αποτελεί βασική πτυχή της ανθρώπινης ύπαρξης και η σεξουαλική αγωγή είναι ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο οι περισσότερες χώρες του κόσμου έχουν αναγνωρίσει. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τα υπάρχοντα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής ανά τον κόσμο με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες. Όσον αφορά τη μεθοδολογία, η μελέτη πραγματοποιήθηκε μέσω ηλεκτρονικής αναζήτησης σε βάσεις δεδομένων των σύγχρονων προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής ανά τον κόσμο. Οι μελέτες που συμπεριλήφθηκαν στην ανασκόπηση όφειλαν, μεταξύ άλλων, να παρέχουν επαρκή δεδομένα προς παρουσίαση για δύο σημαντικούς παράγοντες, αυτούς της ηλικίας των παιδιών στα οποία παρέχεται η αγωγή και του περιεχομένου αυτής. Όσον αφορά την Ευρώπη, παρουσιάζονται τα προγράμματα στην Ελλάδα, την Κύπρο, την Ολλανδία, την Αγγλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και την Φινλανδία. Όσον αφορά τον υπόλοιπο κόσμο, αναλύονται τα προγράμματα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στην περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού, στην Αφρική, τη Λατινική Αμερική και την Αυστραλία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, οι χώρες που εφαρμόζουν πολύπλευρα προγράμματα αγωγής, σταθερά στον χρόνο, με σύγχρονη μεθοδολογία και περιλαμβάνουν επίκαιρα ζητήματα προς ανάλυση επιδεικνύουν καλύτερα αποτελέσματα στην προσπάθειά τους να εκπαιδεύσουν τους νέους. Επιπλέον, η σεξουαλική αγωγή η οποία έχει στο επίκεντρό της την προσωπική ανάπτυξη και έχει ως αρχή την αντιμετώπιση της σεξουαλικότητας κατά την εφηβεία ως ευκαιρία για προσωπική εξέλιξη και όχι ως απειλή, είναι αποτελεσματικότερη. Τέλος, κρίνεται σκόπιμο τα μελλοντικά σχετικά προγράμματα να αξιολογούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα, να λαμβάνουν υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο των παιδιών και το εκάστοτε πολιτιστικό και κοινωνικό τους περιβάλλον.

Abstract

Sexuality is a core issue for the human and sexual education is a human right which more of the countries have recognized. This study aimed to investigate the current sexual education programs in the world, with emphasis on the European countries. As far as the methodology is concerned, we used electronical research methods for detecting the currently applied sexual education programs in the world. The studies that were included had to, between other limits, provide evidence for the age range that the programs are applied and for the content as well. As far as Europe is concerned, the programs that are presented are the ones of Greece, Cyprus, Netherlands, England, Germany, Italy and Finland. As far as the rest world is concerned, the programs that are presented are the ones of United States of America, the Asia-Pacific Area, Africa, Latin America and Australia. According to the study results, the countries that apply comprehensive education programs, stable in time, with modern methodology and contain current issues for analysis, demonstrate better results to their efforts to educate the young people. Furthermore, the most fruitful sexual education is the one that focus on personal development and operates on the principle of treating youth sexuality as an opportunity for personal development and not as a threat. Finally, it is suggested that future relevant programs will be evaluated periodically, they will take into account the children's developmental stage as well as their cultural and social environment.

Λέξεις-κλειδιά: σεξουαλική αγωγή, Ευρώπη, κόσμος, ανασκόπηση
Key words: sexual education, Europe, world, review

Εισαγωγή

Η σεξουαλικότητα αποτελεί βασική πτυχή της ανθρώπινης ύπαρξης και περιλαμβάνει έννοιες όπως το σεξ, τις σεξουαλικές ταυτότητες και τους ρόλους, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τον ερωτισμό, την ευχαρίστηση, την οικειότητα και την αναπαραγωγή. Η σεξουαλικότητα επηρεάζεται από την αλληλεπίδραση βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών, δεοντολογικών, νομικών, ιστορικών, θρησκευτικών και πνευματικών παραγόντων (World Health Organization, 2006).

Ο κύριος στόχος της σεξουαλικής αγωγής είναι να εφοδιαστούν τα παιδιά και οι νέοι με γνώσεις, δεξιότητες και αξίες προκειμένου να κάνουν υπεύθυνες επιλογές ερωτικών και κοινωνικών σχέσεων σε έναν κόσμο που βάλλεται από τον ιό HIV και το AIDS. Τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής περιλαμβάνουν διάφορους ενισχυτικούς σκοπούς όπως την αύξηση της γνώσης και της κατανόησης, την εξήγηση και διευκρίνιση αισθημάτων, αξιών και στάσεων, την ανάπτυξη και ενδυνάμωση δεξιοτήτων και την προώθηση και παγιοποίηση μειωμένης επικινδυνότητας συμπεριφορών (UNESCO, 2009b). Κύριο έργο της εκπαίδευσης είναι να προετοιμάσει τα παιδιά για τους ρόλους και τις ευθύνες των ενηλίκων. Επιπλέον, το σχολείο αποτελεί μέσο προσέγγισης παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια με τρόπο που μπορεί να αναπαράγεται και να διατηρείται στο χρόνο και οι δάσκαλοι αποτελούν την πιο αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης των παιδιών. Άλλωστε, σε πολλές χώρες του κόσμου τα παιδιά αποκτούν την πρώτη τους σεξουαλική εμπειρία κατά τα χρόνια που παρακολουθούν ακόμη το σχολείο, χρίζοντας έτσι το πλαίσιο ως σημαντική ευκαιρία για να παρέχεται σε αυτό εκπαίδευση για τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία (UNESCO, 2009b). Ωστόσο, η UNESCO παραδέχεται ότι λίγες μόνο χώρες παρέχουν στους νέους τους πληροφόρηση και προετοιμασία για τη σεξουαλική τους ζωή, αφήνοντας τους έτσι εκτεθειμένους στον εξαναγκασμό, την κακοποίηση, την εκμετάλλευση, την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (UNESCO, 2009a).

Παράγοντες επιτυχίας της σεξουαλικής αγωγής όπως το περιεχόμενο των μαθημάτων και οι ηλικίες κατά τις οποίες εφαρμόζονται τα σχετικά προγράμματα διαφέρουν κατά πολύ σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους. Στόχος της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης είναι η διερεύνηση, η αποτίμηση καθώς και η συγκριτική θεώρηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες.

Μεθοδολογία

Κατά το χρονικό διάστημα Απρίλιος 2017-Αύγουστος 2017 πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονική αναζήτηση στις βάσεις δεδομένων PsycINFO, SCOPUS, Google scholar και Google, προκειμένου να εντοπισθούν οι πλέον σύγχρονες πηγές πληροφόρησης για την σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο. Λόγω του συγκεκριμένου θέματος της μελέτης, συμπεριλήφθηκαν ως πιθανό υλικό προς μελέτη, πέραν των δημοσιευμένων επιστημονικών άρθρων και βιβλίων, μελέτες/ κείμενα που δημοσιοποίησαν κρατικοί και ερευνητικοί φορείς των χωρών και ηπείρων προς μελέτη. Συγκεντρώθηκαν συνολικά 914 αρχεία προς αρχική διερεύνηση.

Στη συνέχεια, εφαρμόστηκαν τα κριτήρια συμμετοχής των μελετών προς παρουσίαση. Συγκεκριμένα, τα κριτήρια συμπερίληψης των μελετών/ κειμένων προς διερεύνηση ήταν: πρώτον, να είναι σύγχρονες, ήτοι να έχουν δημοσιευθεί κατά τα έτη 2009 έως 2017· δεύτερον, να παρουσιάζουν δεδομένα για παιδιά που φοιτούν σε σχολεία έως και τη βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης· τρίτον, να αφορούν την παροχή σεξουαλικής αγωγής μέσω της τυπικής εκπαίδευσης και όχι μέσω μη τυπικής ή άτυπης εκπαίδευσης· και τέλος, να παρέχουν επαρκή δεδομένα προς παρουσίαση για δύο σημαντικούς παράγοντες, αυτούς της ηλικίας των παιδιών στα οποία παρέχεται η αγωγή και του περιεχομένου της αγωγής. Εξαιρέθηκαν οι μελέτες/ κείμενα που είχαν ως επίκεντρο την αξιολόγηση προγραμμάτων παροχής σεξουαλικής αγωγής, οι μελέτες που δημοσιοποίησαν την παροχή σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία σύμφωνα με την άποψη των νέων ή των εκπαιδευτικών τους, και οι

μελέτες/ κείμενα που κυρίως παρείχαν οδηγίες προς τα κράτη και τους φορείς σεξουαλικής αγωγής και δεν εστίαζαν στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Τέλος, προκειμένου να επιτευχθεί μια όσο το δυνατόν συνολική απεικόνιση του χάρτη σεξουαλικής αγωγής στον κόσμο χωρίς να επαναλαμβάνονται μοτίβα προγραμμάτων που εφαρμόζονται, επιλέχθηκαν προς παρουσίαση προγράμματα χωρών που είναι τα πλέον εφαρμόσιμα για την κάθε ήπειρο. Επιπλέον, παρουσιάζονται προγράμματα που θεωρήθηκαν καινοτόμα, ιδιαίτερα, αποτελεσματικά ή ελπιδοφόρα σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική του παρελθόντος μια χώρας. Δύο ανεξάρτητοι αναθεωρητές αξιολόγησαν την επιλεξιμότητα της κάθε μελέτης βάσει των προκαθορισμένων κριτηρίων συμμετοχής και τελικά 26 μελέτες/ κείμενα συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα συστηματική ανασκόπηση.

Η σεξουαλική αγωγή ανά τον κόσμο

Η σεξουαλική αγωγή στην Ελλάδα και την Κύπρο

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών υποχρεωτικής εκπαίδευσης, στην ενότητα «Αγωγή Υγείας» των προγραμμάτων σχεδιασμού και ανάπτυξης διαθεματικών δραστηριοτήτων, περιλαμβάνονται θέματα σεξουαλικής αγωγής σε όλες τις βαθμίδες, συμπεριλαμβανομένου του νηπιαγωγείου (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, 2017). Συγκεκριμένα, η σεξουαλική αγωγή και οι διαφυλικές σχέσεις αποτελούν έναν από τους εννέα βασικούς άξονες γνωστικού περιεχομένου της Αγωγής Υγείας. Στο νηπιαγωγείο, μεταξύ άλλων, στόχος της αγωγής υγείας είναι να αναπτύξουν τα παιδιά αυτοεκτίμηση, να καλλιεργήσουν τις σχέσεις τους με τους άλλους, και να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να ακολουθούν τους βασικούς κανόνες υγιεινής. Στη θεματική ενότητα «Φροντίδα του εαυτού μου» προβλέπονται μεταξύ άλλων οι υπο-ενότητες: «Πώς ήρθα στον κόσμο», «Τα μωρά μεγαλώνουν μέσα στη μητέρα πριν γεννηθούν», «Πώς δημιουργούνται τα παιδιά», «Πώς φροντίζουμε τα μωρά», και σύνδεση με ειδικότερα θέματα όπως «Υγιεινή σώματος» και «Σεξουαλική αγωγή». Στο Δημοτικό, και συγκεκριμένα στην Α' και Β' Δημοτικού υπάρχουν στόχοι και θέματα που άπτονται την ανάπτυξη αυτοεκτίμησης, την ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων περί των βασικών κανόνων υγιεινής, και σύνδεση της θεματικής ενότητας «Ο εαυτός μου» με ειδικότερα θέματα όπως «Αγάπη και φροντίδα» και «Σεξουαλική αγωγή». Στην Γ' και Δ' Δημοτικού στη θεματική ενότητα «Η σχέση μου με τους άλλους» συνδέεται με ειδικότερα θέματα όπως: «Σεξουαλική αγωγή», «Διαφυλικές σχέσεις» και «Ανθρώπινες σχέσεις». Στην Ε' Δημοτικού στη θεματική ενότητα «Πώς αλλάζω» περιλαμβάνεται η υπο-ενότητα «Οι αλλαγές στο σώμα μου» και συνδέεται με ειδικότερα θέματα όπως: «Η εμφάνιση δευτερογενών χαρακτηριστικών του φύλου» και «Η λειτουργία της αναπαραγωγής». Στην ΣΤ' του Δημοτικού δίδεται έμφαση στη σχέση του παιδιού με τους άλλους. Τέλος, στο Γυμνάσιο αναλύονται οι υπο-ενότητες «Οι σωματικές αλλαγές στην εφηβεία και η αφύπνιση της σεξουαλικότητας», «Οι σχέσεις μου με το άλλο φύλο» και «Στερεότυπα και προκαταλήψεις στους ρόλους των δύο φύλων και στην αποδοχή διαφορετικών ατόμων» (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, 2017).

Όσον αφορά την Κύπρο, από το 2012 εφαρμόζεται το νέο αναλυτικό πρόγραμμα για την Αγωγή Υγείας το οποίο περιλαμβάνει τη «Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση». Συγκεκριμένα, το μάθημα είναι υποχρεωτικό στη Δημοτική και τη Μέση Εκπαίδευση ενώ στο Λύκειο δεν παρέχεται χρόνος στα μαθήματα κοινού κορμού και είναι επιλεγόμενο (Υπουργείο Υγείας Κύπρου, 2017). Σύμφωνα με το πρόγραμμα Αγωγής υγείας της συγκεκριμένης χώρας αναγνωρίζεται η ανάγκη ολιστικής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και τα θέματα που τίγονται επικεντρώνονται στην ολιστική κατανόηση της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, όπως το εθνικό και ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο, τα στερεότυπα, η ενδο-οικογενειακή βία, η επικίνδυνη σεξουαλική συμπεριφορά, η ομοφοβία και ο ρόλος της θρησκείας και των ΜΜΕ. Στο Δημοτικό το θέμα προσεγγίζεται ως τμήμα του ευρύτερου συνόλου εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο της Αγωγής υγείας με κύριο στόχο την προαγωγή της υγείας σωματικά, ψυχολογικά και κοινωνικά. Στη μέση εκπαίδευση το θέμα προσεγγίζεται μέσα από τα μαθήματα οικιακής οικονομίας στο Γυμνάσιο και της Οικογενειακής Αγωγής στο Λύκειο (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, 2017). Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι πρόσφατα, η

Επίτροπος της Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού κα Κουρσουμπά (Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, 2017) υποστήριξε ότι η επιστημονικά θεμελιωμένη και παιδαγωγικά προσαρμοσμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση θα πρέπει να ενσωματώνεται σε όλο το φάσμα του Αναλυτικού Προγράμματος, συμπεριλαμβανομένου του Προγράμματος για την προσχολική ηλικία. Τόνισε μάλιστα ότι η απαλλαγή οποιουδήποτε παιδιού από τέτοιου τύπου προγράμματα θα συνιστούσε παραβίαση των δικαιωμάτων του και θα ήταν ενάντια στο συμφέρον του κατά παράβαση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και άλλων διεθνών υποχρεώσεων του Κράτους.

Η σεξουαλική αγωγή στην υπόλοιπη Ευρώπη

Όσον αφορά την υπόλοιπη Ευρώπη, επιλέχθηκε να παρουσιαστούν τα προγράμματα της Ολλανδίας, της Αγγλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Φινλανδίας. Στα όρια του σκοπού της έρευνας και με γνώμονα την επιλογή περιορισμένων χωρών της Ευρώπης, στη μελέτη συμπεριλήφθηκαν τα προγράμματα που παρουσιάζουν επιστημονικό ενδιαφέρον λόγω των καινοτομιών τους ή λόγω της αποτελεσματικότητάς τους και στο αντίποδα προγράμματα που θεωρούνται αντιπροσωπευτικά παλαιότερων εκπαιδευτικών πολιτικών. Έτσι, για παράδειγμα, επιλέχθηκε να παρουσιασθεί το πρόγραμμα της Φινλανδίας η οποία προτείνει ένα πρόγραμμα καινοτόμο και αποτελεσματικό αλλά και της Ιταλίας, η οποία ακολουθεί μια πιο συντηρητική πολιτική σεξουαλικής αγωγής.

Το περιεχόμενο, η ηλικία έναρξης αλλά και το ευρύτερο ιδεολογικό πλαίσιο για την ανάπτυξη προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα. Συγκεκριμένα, τα σχολεία στην Ολλανδία έχουν υψηλό βαθμό ανεξαρτησίας όσον αφορά τα μαθήματα του προγράμματος σπουδών τους. Ωστόσο, το Υπουργείο Παιδείας απαιτεί τα σχολεία να συμπεριλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους δύο θέματα: βιολογία και (προσωπική) φροντίδα. Μέσα στις ενότητες αυτές, μερικές από τις υπο-ενότητες προς διδασκαλία είναι: «σεξουαλικότητα και αναπαραγωγή», «(αποφυγή) εγκυμοσύνης», «Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα- μείωση των κινδύνων», «συνδυασμός των προσωπικών επιθυμιών και των ορίων (συμπεριφοράς)» και «δημιουργία και διαχείριση σχέσεων» (UNESCO, 2011).

Τα πλέον γνωστά προγράμματα Σεξουαλικής Αγωγής στη χώρα είναι το «Σχέσεις και Σεξουαλικότητα» ('Relaties en Seksualiteit') για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (οκτώ βαθμίδων, για παιδιά ηλικίας τεσσάρων έως δώδεκα ετών) και το «Ζήτω η αγάπη/ ο έρωτας» (Lang Leve de Liefde) για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα για παιδιά ηλικίας 13-15 ετών. Το πρόγραμμα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στις μικρότερες ηλικιακά τάξεις περιλαμβάνει θέματα όπως: γνωρίζοντας το ανθρώπινο σώμα, η εικόνα του εαυτού σου και των άλλων, η γυμνότητα, διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, φιλία και αγγίγματα στο σώμα. Σε μεγαλύτερες ηλικίες διερευνώνται θέματα όπως: αυτό-αντίληψη, πώς τα αγόρια και τα κορίτσια σκέφτονται για το άλλο φύλο, πώς να δημιουργήσεις και να διατηρήσεις μια φιλία, οι έννοιες του έρωτα και του σεξ, και η σεξουαλική κακοποίηση. Στις ηλικίες μεταξύ 10-12 ετών διερευνώνται θέματα όπως οι αλλαγές κατά την ήβη, φιλία και αγάπη, η δημιουργία σχέσεων, σεξουαλικότητα και αντισύλληψη και δεξιότητες άρνησης στην πίεση των συνομηλίκων. Το πρόγραμμα για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει έξι μαθήματα: «Όταν είσαι ερωτευμένος/ -η», «Και μετά έχεις σχέση», «Πόσο θέλεις να το προχωρήσεις;» «Κάνω ή δεν κάνω σεξ», «Τι χρειάζεται να ξέρεις σχετικά με τα προφυλακτικά και τα σχετικά χάπια;» «Πώς τα καταφέρνω (να κάνω ασφαλές σεξ);». Επιπλέον, είναι δυνατό να προσφερθούν προαιρετικά δύο ακόμη μαθήματα σχετικά με την ομοφυλοφιλία και τους «Εραστές» (lover boys), δηλαδή αγόρια που παρουσιάζονται ως εύποροι νέοι που επιθυμούν σχέση ενώ στην πραγματικότητα στοχεύουν στην προώθηση νέων κοριτσιών στην πορνεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα προγράμματα αυτά επαναπροσδιορίζονται και προσαρμόζονται κάθε πέντε έως δέκα χρόνια, χρησιμοποιούν ένα ευρύ φάσμα μεθοδολογικών εργαλείων όπως εικονογραφημένα περιοδικά, προβολή ψηφιοποιημένων ιστοριών (DVD) με νέους στο ρόλο των πρωταγωνιστών, εγχειρίδια εκπαιδευτικών, φύλλα εργασιών μαθητών, αφίσες και παροχή προφυλακτικών προς επίδειξη και διανομή (UNESCO, 2011).

Σύμφωνα με το Εθνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης στην Αγγλία, η Σεξουαλική αγωγή- αγωγή περί των σχέσεων (Sex and relationship education) είναι υποχρεωτική στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα στις ηλικίες μεταξύ 11-16 χρόνων (GOV.UK., 2017a). Περιλαμβάνει την ειδική ενημέρωση για τα Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα, μεταξύ των οποίων ο ιός HIV και το AIDS (Brook, PSHE Association and Sex Education Forum, 2014) καθώς και άλλα θέματα σχετικά με την αναπαραγωγή, τη σεξουαλικότητα και τη σεξουαλική υγεία (GOV.UK., 2017b). Το πρόγραμμα δεν προάγει την έναρξη της σεξουαλικής ζωής σε μικρές ηλικίες ή κάποιον συγκεκριμένο σεξουαλικό προσανατολισμό. Κάποια τμήματα της συγκεκριμένης εκπαίδευσης είναι υποχρεωτικά και αυτά υπάρχουν στο Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών για την Επιστήμη (National Curriculum for Science). Σε κάθε σχολείο όπου διδάσκεται η σεξουαλική αγωγή-αγωγή περί σχέσεων ο γονέας έχει το δικαίωμα να αρνηθεί τη συμμετοχή του παιδιού του σε όλα τα σχετικά μαθήματα, πλην των υποχρεωτικών που υπαγορεύει το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών για την Επιστήμη και σχετίζονται με τις βιολογικές πλευρές της ανάπτυξης του ανθρώπου και της αναπαραγωγής (GOV.UK., 2017b· Brook, PSHE Association and Sex Education Forum, 2014).

Στη Γερμανία η καθολική ευθύνη της εκπαίδευσης ανήκει στα ομόσπονδα κρατίδια της (Länder) και όχι στην Κυβέρνηση. Τα Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού των κρατιδίων συντάσσουν και εφαρμόζουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα των σχολείων, συνεπώς τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής διαφέρουν σημαντικά. Όλα τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οφείλουν να παρέχουν «αγωγή για τη σεξουαλικότητα, την οικογένεια και το ζευγάρι», προσαρμοσμένη στη ηλικία και την ωριμότητα του παιδιού. Τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρέχουν εκπαίδευση σχετικά με τη συντροφική ζωή και τη σεξουαλικότητα στο μάθημα των θρησκευτικών, κατά τις ηλικίες 14-16 χρόνων. Τα θέματα που τίγονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη του ανθρώπου και την αναπαραγωγή, συμπεριλαμβανομένου των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. Το βάθος της διερεύνησης των θεμάτων επαφίεται στο πρόγραμμα του κάθε κρατιδίου, του σχολείου και του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού (National Foundation for Educational Research, 2009).

Στην Ιταλία η σεξουαλική αγωγή στα σχολεία έβρισκε πάντοτε αντιστάσεις τόσο από την Καθολική Εκκλησία όσο και από πολιτικές ομάδες. Δεν υφίσταται σχετική επί του θέματος νομοθεσία. Ωστόσο, κάποια σχολεία προσφέρουν μαθήματα σεξουαλικής αγωγής σε παιδιά ηλικίας 14-19 ετών. Ο διευθυντής του σχολείου είναι υπεύθυνος για την πολιτική που θα ακολουθήσει επί του θέματος το σχολείο του, ενώ το μάθημα διδάσκεται από καθηγητές βιολόγους (European Parliament, 2013). Κάποιες φορές τα μαθήματα αναθέτονται σε εξωτερικούς ειδικούς επιστήμονες όπως ψυχολόγους ή γιατρούς. Τέλος, τα μαθήματα δεν είναι υποχρεωτικά ενώ οι γονείς είναι αυτοί που αποφασίζουν εάν το παιδί τους θα τα παρακολουθήσει ή όχι (National Foundation for Educational Research, 2009).

Στη Φινλανδία οι στάσεις σε θέματα σεξουαλικής αγωγής είναι φιλελεύθερες. Τα σχολεία, το κατά τόπους ιατρικό προσωπικό και οι υπουργικές αρχές συνεργάζονται με σκοπό να παρέχουν σεξουαλική αγωγή και πληροφόρηση για θέματα σεξουαλικής υγείας στους νέους (Parker, Wellings & Lazarus, 2009). Η σεξουαλική αγωγή είναι μέρος της Αγωγής Υγείας και περιλαμβάνει τις θεματικές: ανθρώπινες σχέσεις, σεξουαλικότητα, συμπεριφορά, αξίες και κανόνες (Apter, 2011). Κάποια στοιχεία σεξουαλικής αγωγής περιλαμβάνονται στην προσχολική εκπαίδευση (Parker, Wellings & Lazarus, 2009) ενώ, σύμφωνα με το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών, στις εκπαιδευτικές βαθμίδες που αντιστοιχούν στις ηλικίες 7-10 ετών περιλαμβάνονται τα θέματα «η σπουδαιότητα της οικογένειας», «η φιλία», «η αλληλεπίδραση», και «η αναγνώριση της σημασίας των συναισθημάτων στην ευεξία και την ψυχολογική υγεία» (National Foundation for Educational Research, 2009). Στις βαθμίδες που αντιστοιχούν στις ηλικίες 11-12 ετών περιλαμβάνονται θέματα περί ανατομίας, ζωτικών λειτουργιών, ανάπτυξης και υγείας. Στις εκπαιδευτικές βαθμίδες που αντιστοιχούν στις ηλικίες 13-15 ετών διερευνώνται τα θέματα της ανθρώπινης σεξουαλικότητας και αναπαραγωγής και ανάπτυξης της σεξουαλικότητας. Επιπλέον, σε παιδιά ηλικίας 15 ετών διανέμεται εκπαιδευτικό υλικό που περιλαμβάνει σχετικό φυλλάδιο, προφυλακτικό και μια ιστορία αγάπης με πρωταγωνιστές καρτούν (National Foundation for Educational Research, 2009).

Η σεξουαλική αγωγή στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ)

Στις ΗΠΑ τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί έντονη συζήτηση και διχογνωμία σχετικά με το είδος των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής που πρέπει να εφαρμόζονται. Συγκεκριμένα, οι δύο προσεγγίσεις είναι η πολύπλευρη (comprehensive) μορφή σεξουαλικής αγωγής και η σεξουαλική αγωγή αποχής και εγκράτειας (abstinence). Στην πρώτη προσέγγιση παρέχονται πληροφορίες για τη σεξουαλική υγεία –συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών για την αντισύλληψη- με στόχο τη μείωση των κινδύνων ενώ στη δεύτερη προτείνεται η αποχή από τη σεξουαλική πράξη μέχρι τον γάμο, αφού θεωρείται ότι η ιατρικώς ακριβής και πολύπλευρη πληροφόρηση αυξάνει τις επικίνδυνες συμπεριφορές (Planned Parenthood, 2016), συμπεράσμα το οποίο έχει επιστημονικά καταρριφθεί (Advocates for Youth, 2009· McKeon, 2006).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η σεξουαλική αγωγή αποχής και εγκράτειας επικράτησε ως μοναδική πρόταση για δεκαετίες στις ΗΠΑ. Η Κυβέρνηση χρηματοδοτούσε την εφαρμογή μόνο αυτού του τύπου προγραμμάτων καθώς η χώρα καταγράφεται ως η πρώτη μεταξύ των ανεπτυγμένων κρατών σε εφηβικές εγκυμοσύνες και σε σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα. Σήμερα υπάρχει η δυνατότητα επιλογής μεταξύ δύο χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, που προάγουν είτε τη μία προσέγγιση είτε την άλλη. Ωστόσο, από τις 50 Πολιτείες των ΗΠΑ μόνο οι 38 διαθέτουν νομικό πλαίσιο επί της σεξουαλικής αγωγής. Οι 30 από αυτές τις Πολιτείες προτείνουν την αποχή ως ενδεδειγμένη πρακτική και υιοθετούν τα αντίστοιχα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής (Stanger-Hall & Hall, 2011).

Οι Πολιτείες της Αμερικής διαθέτουν διαφορετικά προγράμματα σεξουαλικής αγωγής τόσο σε περιεχόμενο όσο και σε απαιτούμενους όρους εφαρμογής και τις εφαρμοζόμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Ζητήματα σεξουαλικής αγωγής θίγονται στο Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο, αλλά τα θέματα, το εύρος, ο τρόπος προσέγγισης διαφέρουν κατά πολύ. Για παράδειγμα, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη σε αντιπροσωπευτικό δείγμα σχολείων όλης της επικράτειας, το θέμα της ανθρώπινης σεξουαλικότητας θίγεται σε ποσοστό 34% των Δημοτικών σχολείων των ΗΠΑ, 54,9% των Γυμνασίων και 73.6% των Λυκείων ενώ η αποφυγή του ιού HIV θίγεται στις τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες του σχολείου σε ποσοστό 16%, 57,9% και 81,7% αντίστοιχα (Centers for Disease Control and Prevention (2015). Χαρακτηριστικά, το Ινστιτούτο Guttmacher (2016) αναφέρει ότι κατά το έτος 2014 ποσοστό 72% των δημοσίων και ιδιωτικών λυκείων διδάζαν την αποφυγή εγκυμοσύνης, 76% την αποχή και εγκράτεια ως την πιο αποτελεσματική μέθοδο αποφυγής εγκυμοσύνης, του ιού HIV καθώς και άλλων Σεξουαλικώς Μεταδιδόμενων Νοσημάτων, 61% διδάζαν την αποτελεσματικότητα της προφύλαξης και 35% την σωστή χρήση του προφυλακτικού. Τα ίδια θέματα θίγονται και στις τάξεις των Γυμνασίων αλλά σε λιγότερα σχολεία, όπως υποδεικνύουν τα μικρότερα ποσοστά σχολείων που παρέχουν σχετική γνώση (Guttmacher, 2016).

Η σεξουαλική αγωγή στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού

Η UNESCO (2012) διενήργησε μια μελέτη πάνω στις στρατηγικές και πολιτικές σεξουαλικής αγωγής σε 28 χώρες της περιοχής Ασίας-Ειρηνικού. Σύμφωνα με αυτή τη μελέτη, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αυτών των χωρών χαρακτηρίζεται από μεγάλες αποκλίσεις στη θεματολογία και τους τρόπους παροχής της συγκεκριμένης εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, 40% των χωρών περιλαμβάνουν στο πρόγραμμα σποδών του Δημοτικού τα θέματα του ιού HIV, του AIDS και της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι 79%. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές και οι νόμοι όλων των χωρών περιλαμβάνουν θέματα όπως ο ιός HIV, η εκπαίδευση για τη σεξουαλικότητα και οι δεξιότητες για τη ζωή και ποσοστό 64% των χωρών διαθέτουν αντίστοιχες πολιτικές σχετικά με τον πληθυσμό και την αναπαραγωγική υγεία. Ωστόσο, τα προγράμματα υστερούν σε θεματικές περιοχές που αφορούν ζητήματα συμβουλευτικής, το ρόλο των γονιών και της κοινωνίας και τα θέματα των φύλων, ενώ συνήθως δεν παρακολουθείται η πιστή εφαρμογή τους (UNESCO, 2012).

Η σεξουαλική αγωγή στην Αφρική

Στην Αφρική, πέραν του ότι τα προγράμματα σπουδών διαφέρουν από χώρα σε χώρα, δεν υπάρχουν λεπτομερή δεδομένα σχετικά με την ακριβή θεματολογία και τη βαθμίδα όπου παρέχεται η εκάστοτε σεξουαλική αγωγή (Guttmacher Institute, 2017) για πολλές από τις χώρες της ηπείρου. Η θεματολογία που αναλύεται στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει επίκεντρο την αποτροπή της εξάπλωσης του ιού HIV αλλά και την ευρύτερη αγωγή υγείας.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην Κένυα η σεξουαλική αγωγή με επίκεντρο την αποφυγή εξάπλωσης του ιού HIV αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και της εκπαίδευσης των δασκάλων. Στη Μοζαμβίκη το επίσημο πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και τον ιό HIV αλλά και δράσεις ανάπτυξης των δεξιοτήτων ζωής για την πρωτοβάθμια, την δευτεροβάθμια και την τεχνική εκπαίδευση. Αντίθετα, στην Αίγυπτο η αντίστοιχη εκπαίδευση δεν αποτελεί μέρος του επίσημου προγράμματος σπουδών αφού αυτό δεν κρίνεται σχετικό με την τρέχουσα επιδημιακή κατάσταση της χώρας (Guttmacher Institute, 2017). Τέλος, στη Ζάμπια η εκπαίδευση επικεντρώνεται σε θέματα ευρύτερου θεματικού περιεχομένου, όπως αυτό της ήβης, της ισότητας των φύλων, της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, των σχέσεων, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προφύλαξης κατά του ιού HIV (UNAIDS, 2016). Ωστόσο, τα προγράμματα αυτά κρίνονται πολλές φορές ως ευρωποκεντρικά, μη προσαρμοσμένα πολιτιστικά και πολλές φορές μη αποδεκτά κοινωνικά (Swanepoel, Letsie & Beyers, 2017).

Η σεξουαλική αγωγή στη Λατινική Αμερική

Το 2008, σε διεθνές συνέδριο που διεξήχθη στο Μεξικό, 30 υπουργοί Παιδείας και Υγείας από τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική δεσμεύθηκαν να αυξήσουν δραματικά τις δυνατότητες πρόσβασης των νέων στην πολύπλευρη σεξουαλική αγωγή (Hunt, Castagnaro, & Monterrosas Castrejón, 2014). Έως τότε, ελάχιστες ήταν οι δυνατότητες των νέων για ενημέρωση και προφύλαξη της σεξουαλικής τους υγείας, αφού, κυρίως λόγω των θρησκευτικών πεποιθήσεων, η αποχή ήταν η πλέον διαδεδομένη μέθοδος αποφυγής ασθενειών και ανεπιθύμητων εγκυμοσυνών και η οικογένεια θεωρούνταν ο βασικός πάροχος σχετικών πληροφοριών (Darré, Jerves, Castillo & Enzlin, 2016). Οι περισσότερες χώρες δεν διέθεταν εθνικό πρόγραμμα σχετικών σπουδών για τα σχολεία και μόνο το 38% των νέων που φοιτούσαν σε σχολεία και το 4% αυτών που δεν φοιτούσαν είχαν την οποιοδήποτε είδους πρόσβαση σε προγράμματα πρόληψης ενάντια στον ιό του HIV. Σε πρόσφατη αξιολόγηση της προόδου (Hunt, Castagnaro, & Monterrosas Castrejón, 2014) διαπιστώθηκε ότι μόνο οι μισές από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής διέθεταν πρόγραμμα πολύπλευρης σεξουαλικής αγωγής, το οποίο καλύπτει επαρκώς θέματα ισότητας φύλων, δικαιωμάτων, σεξουαλικότητας και αγωγής του πολίτη, καθώς και επιστημονικής γνώσης σχετικά με τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και τον ιό του HIV, την αποτροπή της βίας, και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Επιπλέον, παρά το υψηλό ποσοστό εφηβικών εγκυμοσυνών, μόνο δώδεκα χώρες παρέχουν μέσω του προγράμματός τους πληροφορίες για τις μεθόδους αντισύλληψης (Hunt, Castagnaro, & Monterrosas Castrejón, 2014).

Χαρακτηριστική χώρα της αντίληψης που επικρατεί για τη σεξουαλική αγωγή στη Λατινική Αμερική είναι η Αργεντινή, στην οποία η πολύπλευρη σεξουαλική αγωγή που εφαρμόζεται έχει θεσπιστεί με νόμο ο οποίος δεν ενεργοποιήθηκε παρά μόνο τρία χρόνια μετά την ψήφισή του (United Nations Population Fund, 2014). Η ενεργοποίησή του συνέβη παράλληλα με άλλες ρυθμίσεις περί ισότητας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως την νομιμοποίηση του γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και το δικαίωμα των γυναικών σε συνταξιοδότηση. Ο σχετικός νόμος αναγνωρίζει το δικαίωμα των νέων στη σχετική μάθηση και υποχρεώνει την Πολιτεία να βεβαιώνεται ότι το μάθημα διδάσκεται σε κάθε σχολείο, είτε ιδιωτικό είτε δημόσιο, από το νηπιαγωγείο έως τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, απαιτεί το περιεχόμενο του μαθήματος να συμπεριλαμβάνει τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των φύλων και τις βιολογικές διαστάσεις του ζητήματος (United Nations Population Fund, 2014).

Η σεξουαλική αγωγή στην Αυστραλία

Το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών της Αυστραλίας περιλαμβάνει θέματα προς διδασκαλία όπως το φύλο, τη σεξουαλική διαφορετικότητα, τον έρωτα, την οικειότητα, τη σεξουαλική επιθυμία και ευχαρίστηση, καθώς και παροχή πληροφοριών σχετικά με οργανικά, κοινωνικά και σεξουαλικά θέματα υγείας με στόχο τις κατάλληλες επιλογές στο σεξ και τις σχέσεις (Johnson, Harrison, Ollis, Flentje, Arnold & Bartholomaeus, 2016). Η σεξουαλική αγωγή είναι μάθημα της ενότητας «Υγεία και Φυσική Αγωγή» και αυτή περιλαμβάνει την παροχή πληροφοριών και ανάπτυξη δεξιοτήτων με στόχο την αυτογνωσία και τη δημιουργία και διατήρηση ικανοποιητικών σχέσεων. Επιπλέον, βοηθά τους μαθητές να αποκτήσουν ψυχική ανθεκτικότητα, και να λαμβάνουν αποφάσεις που να προάγουν την υγεία και τη φυσική δραστηριότητα (Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (ACARA), 2012).

Παραδείγματος χάριν, στην Πολιτεία της Βικτώριας, η οποία οφείλει όπως όλες οι Πολιτείες να ακολουθούν το Ενιαίο πρόγραμμα Σπουδών της Αυστραλίας αλλά ενσωματώνει βασικές αρχές και προτεραιότητες της Πολιτείας (Victoria State Department, 2017), σαφείς αναφορές στη σεξουαλικότητα γίνονται μεταξύ των ηλικιών 10-12 χρόνων (Επίπεδο 4). Σε μικρότερες ηλικίες, στο πρόγραμμα σπουδών υπάρχουν αναφορές, μεταξύ άλλων, περί συμπεριφορών προστασίας, την αντίληψη του σώματος, την αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση και τα συστήματα οικογενειών. Στο επίπεδο 4 στο εκπαιδευτικό τους σύστημα γνωρίζουν μεταξύ άλλων για τις αλλαγές στην ήβη, τα συστήματα αναπαραγωγής, τη σεξουαλική ωρίμανση, τις διαφορές των φύλων. Στο επίπεδο 5 (12-14 χρόνων) διερευνούν τις έννοιες του ασφαλούς σεξ, της αντισύλληψης, της αποχής, την πρόληψη και τη θεραπεία των Σεξουαλικά Μεταδιδόμενων Νοσημάτων. Τέλος, στο επίπεδο 6 (14-16 χρόνων) μελετούν την εξέλιξη της ταυτότητας του φύλου, τα είδη σχέσεων και συγκεκριμένα τις σεξουαλικές σχέσεις, τις κοινωνικές στάσεις και τα στερεότυπα περί της σεξουαλικότητας των νέων, ενημερώνονται για τις υποστηρικτικές κοινωνικές υπηρεσίες (National Foundation for Educational Research, 2009).

Συζήτηση

Η σεξουαλική αγωγή αποτελεί ένα νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του παιδιού και η διεθνής κοινότητα δείχνει να αντιλαμβάνεται όλο και περισσότερο την ανάγκη για νομικά κατοχυρωμένα και επιστημονικά τεκμηριωμένα σχετική εκπαίδευση των παιδιών όλου του κόσμου (World Health Organization, 2006· UNESCO and UNFPA, 2017). Κατά τη συγκεκριμένη μελέτη επιχειρήθηκε η διερεύνηση, η αποτίμηση καθώς και η συγκριτική θεώρηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής ανά τον κόσμο, με έμφαση στις ευρωπαϊκές χώρες. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής που εφαρμόζονται στην Ελλάδα, την Κύπρο, την Ολλανδία, την Αγγλία τη Γερμανία την Ιταλία τη Φινλανδία, τις ΗΠΑ, την περιοχή Ασίας-Ειρηνικού, την Αφρική, τη Λατινική Αμερική και την Αυστραλία. Παρακάτω παρατίθενται οι βασικοί άξονες της ανάλυσης των προγραμμάτων και της συγκριτικής θεώρησης (πίνακας 1).

Πίνακας 1

Άξονες ανάλυσης/ συγκριτικής θεώρησης

	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	ΆΛΛΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΕΛΛΑΔΑ	Μέρος του Εθνικού Προγράμματος Σπουδών.	Φροντίδα εαυτού, αναπαραγωγή, σεξ/τα κ.ά.	Νηπιαγωγείο έως Δευτεροβάθμια.	Διδάσκεται στην ενότητα «Αγωγή Υγείας».
ΚΥΠΡΟΣ	Μέρος του Εθνικού Προγράμματος Σπουδών.	Ολιστική Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση.	Δημοτικό και Μέση Εκπαίδευση.	Διδάσκεται στην ενότητα «Αγωγή Υγείας».
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	Υψηλός βαθμός ανεξαρτησίας στο Πρόγραμμα Σπουδών.	A/ Βάθμια: Σχέσεις και Σεξ/τα. B/ Βάθμια: Ζήτω η αγάπη.		Ευρύ φάσμα εργαλείων Σεξ. Υγεία πολιτών
ΑΓΓΛΙΑ	Μαθήματα «κορμού» στο Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών για την Επιστήμη.	Περί ΣΜΝ, αναπαραγωγή, σεξ/τα, υγεία.	Υποχρεωτική στη δευτεροβάθμια.	Ο γονέας μπορεί να αποσύρει το παιδί από ορισμένες ενότητες.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	Η ευθύνη στα κρατίδια.	A/ Βάθμια: σεξουαλικότητα, οικογένεια, ζευγάρι. B/ Βάθμια: Συντροφική ζωή, σεξ/τα.		Στη B/ Βάθμια το θέμα τίγεται στο πλαίσιο των μαθημάτων των θρησκευτικών.
ΙΤΑΛΙΑ	Δεν υφίσταται νομοθεσία.	Κάποια σχολεία προσφέρουν σχετικά μαθήματα σε παιδιά ηλικίας 14-19 ετών.		Σημαντικός ο ρόλος της Εκκλησίας.
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	Συνεργάζονται αρχές, εκπαιδευτικό και ιατρικό προσωπικό.	Ανθρ. Σχέσεις, σεξ/τα, συμπεριφορά, αξίες, κανόνες.	Από προσχολική έως B/ Βάθμια.	Πλούσιο εκπαιδευτικό υλικό.
ΗΠΑ	Διαφέρουν ιδιαίτερω τα προγράμματα ανά Πολιτεία.	Προσεγγίσεις: πολύπλευρη και αποχής/ εγκράτειας	Δημοτικό-Γυμνάσιο-Λύκειο.	Διχογνωμία για την αποτελεσματικότητα των προγρ/των.
ΑΣΙΑ-ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ	Μεγάλες αποκλίσεις στις 28 χώρες.	ΣΜΝ, σεξ/κή και αναπαραγωγική υγεία κ.ά.	Μεγάλες αποκλίσεις στις 28 χώρες	Υστερούν σε ζητήματα συμβουλευτικής, ρόλο άλλων, φύλων
ΑΦΡΙΚΗ	Διαφέρουν από χώρα σε χώρα, ελλιπή δεδομένα.	HIV, ευρύτερη αγωγή υγείας.	A/ Βάθμια και B/ Βάθμια, όταν υπάρχουν δεδομένα.	Τα προγράμματα κατακρίνονται ως ευρωπο-κεντρικά.
ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ	Οι μισές χώρες διαθέτουν σχετικό πρόγραμμα.	Ισότητα φύλων, δικαιώματα, σεξ/τα, υγεία, HIV, βία, σχέσεις.	Χωρίς αξιόπιστα στοιχεία.	Το 2008 υπεγράφη υπουργική δέσμευση σχετικά με την παροχή σεξ/κής αγωγής.
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	Εθνικό πρόγραμμα Σπουδών· η κάθε Πολιτεία ενσωματώνει αρχές της.	Φύλο, διαφορετικότητα, έρωτας, οικειότητα, ψυχική ανθεκτικότητα κ.ά.	Διαφοροποιείται. Π.χ. στη Βικτώρια: 10-16 χρονών.	Μάθημα της ενότητας «Υγεία και Φυσική Αγωγή».

Οι όποιες αξιόπιστες αξιολογήσεις του εκπαιδευτικού έργου που προσφέρεται, τις περισσότερες φορές κρίνουν το αποτέλεσμα της προσπάθειας ως εποικοδομητικό, χωρίς να παραγνωρίζουν τα κενά στην οργάνωση, τη δομή και το περιεχόμενο των προσφερόμενων προγραμμάτων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το παράδειγμα της Ολλανδίας, μιας ιδιαίτερα αναπτυγμένης ευρωπαϊκής χώρας, η οποία εφαρμόζει ένα πολύπλευρο πρόγραμμα αγωγής με σύγχρονη μεθοδολογία και επίκαιρα ζητήματα προς ανάλυση, η χώρα είναι ευρέως γνωστή για την ιδιαίτερα ικανοποιητική σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία των πολιτών της με ένα υψηλό ποσοστό χρήσης αντισυλληπτικών μεθόδων και ένα ιδιαιτέρως χαμηλό ποσοστό σε ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες και αποβολές κατά την εφηβική ηλικία (UNESCO, 2011). Επιπλέον, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Φινλανδίας. Η σεξουαλική αγωγή κατέστη υποχρεωτική στη χώρα το 1970 και το 1972 οι τοπικές αρχές υποχρεώθηκαν με νόμο να παρέχουν δωρεάν συμβουλευτική για την αντισύλληψη και από τότε οι αποβολές αλλά και οι γεννήσεις κατά την εφηβεία μειώνονταν σταθερά. Στα μέσα του 1990, λόγω οικονομικής ύφεσης, μειώθηκαν οι πόροι για το σύστημα υγείας αλλά και το εκπαιδευτικό σύστημα, και συγκεκριμένα η σεξουαλική αγωγή ήταν πλέον μάθημα επιλογής με μείωση των ποσοτικών και των ποιοτικών δεικτών της. Λίγα χρόνια αργότερα, παρατηρήθηκε 50% αύξηση στις αποβολές από εφήβους, αύξηση των περιστατικών με διαγνωσμένη τη χλαμυδιακή λοίμωξη, αύξηση του αριθμού των κοριτσιών που αρχίζουν πρόωρα τη σεξουαλική τους ζωή και που δεν χρησιμοποιούν προφυλάξεις (Arter, 2011).

Ο όρος «σεξουαλική αγωγή» χρησιμοποιείται ανά τον κόσμο για να περιγράψει την προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των νέων σε θέματα που θα τους απασχολήσουν συναισθηματικά και κοινωνικά στο μέλλον τους αλλά και είναι πιθανό να επηρεάσουν την υγεία τους. Ωστόσο, το περιεχόμενο, το ηλικιακό φάσμα στο οποίο εφαρμόζονται, η μεθοδολογία και η αποτελεσματικότητα των σχετικών προγραμμάτων διαφέρουν κατά πολύ ανά κράτη. Η UNESCO (2009a) υπερτονίζει ότι η αποτελεσματική σεξουαλική αγωγή οφείλει να είναι αναπτυξιακά κατάλληλη, πολιτιστικά ανάλογη, και με επιστημονικά ακριβή πληροφόρηση. Περιλαμβάνει δομημένες ευκαιρίες για τους νέους να εξερευνήσουν τις στάσεις και τις αξίες τους, να εφαρμόσουν δεξιότητες ζωής όπως αυτές της λήψης αποφάσεων και να προβούν σε επιλογές διαθέτοντας σωστή πληροφόρηση για τη σεξουαλική τους ζωή. Όσον αφορά την ηλικία έναρξης της σεξουαλικής αγωγής, διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Ωστόσο, σύμφωνα με ανάλυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO, Regional Office for Europe, 2010), με μια πιο προσεκτική προσέγγιση είναι φανερό ότι οι διαφορές επί της ουσίας δεν είναι τόσο μεγάλες, αφού αυτές σχετίζονται κυρίως με την έννοια που δίνει το κάθε πρόγραμμα στον όρο «σεξουαλική αγωγή». Συγκεκριμένα, σε χώρες όπου η σεξουαλική αγωγή εφαρμόζεται νωρίς, αναλύονται έννοιες ευρύτερου ενδιαφέροντος, όπως η φιλία και η ασφάλεια, ενώ όταν η αγωγή εφαρμόζεται αργότερα, αυτή αφορά πολύ πιο συγκεκριμένα τις σεξουαλικές επαφές.

Σημαντικές δομικές διαφορές στον τρόπο προσέγγισης της ανάγκης για σεξουαλική αγωγή παρατηρούνται μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας υποδεικνύει δομικές διαφορές στην αντίληψη της σεξουαλικής αγωγής που έχουν τις βάσεις τους σε βαθύτερες διαφορές των ηπείρων που οφείλονται σε ιστορικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στις ΗΠΑ προτείνονταν για χρόνια προγράμματα με στόχο την αποχή από την πράξη και εστίαζαν στην πρόληψη ή την αποφυγή προβλημάτων, χωρίς σημαντικά αποτελέσματα. Αντίθετα, στην Ευρώπη η σεξουαλική αγωγή έχει στο επίκεντρό της την προσωπική ανάπτυξη και η σεξουαλικότητα κατά την εφηβεία δεν αντιμετωπίζεται ως απειλή αλλά ως ευκαιρία για προσωπική ανάπτυξη, με σαφώς καλύτερα αποτελέσματα (WHO, Regional Office for Europe, 2010). Επιπλέον, στην Αυστραλία το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών αποτελεί ένα σχέδιο αγωγής ολοκληρωμένο, με συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους, όπου η βασική αρχή είναι ότι το κάθε παιδί δικαιούται αγωγή για την υγεία και φυσική αγωγή (ACARA, 2012). Το εθνικό πρόγραμμα της χώρας περιλαμβάνει θεματικές που προάγουν και εξυπηρετούν την ολιστική προσέγγιση της ανάπτυξης του ατόμου και υποδεικνύουν ότι η σεξουαλική αγωγή αποτελεί μια ευρύτερη έννοια υποστήριξης του ρόλου παιδιού μέσα στην κοινωνία. Αντίθετα, στην περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού και της Αφρικής τα ποσοστά των παιδιών που λαμβάνουν σχετική αγωγή ποικίλλουν και οι θεματικές ενότητες είναι περιορισμένες κυρίως σε θέματα ασθeneιών και σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας.

Η συγκεκριμένη συστηματική ανασκόπηση χαρακτηρίζεται από περιορισμούς που πρέπει να ληφθούν υπόψη, κατά την αξιολόγηση των συμπερασμάτων της. Συγκεκριμένα, η αναζήτηση σχετικών μελετών περιλαμβάνει μόνο διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης, γεγονός που περιορίζει την αρχική «δεξαμενή» μελετών. Ωστόσο, ο τρόπος αυτός επιλέχθηκε ώστε το υλικό στο οποίο θα βασίζονταν να αποτελεί το πλέον σύγχρονο και εφαρμοστέο στον κόσμο. Επιπλέον, στην παρούσα μελέτη δεν αποτιμήθηκε εις βάθος η μεθοδολογική ποιότητα των πρωτογενών εργασιών, αφού πολλές φορές δεν υπήρχε επαρκής ενημέρωση επί της μεθοδολογίας και κυρίως των εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν. Τέλος, η έλλειψη επαρκών δεδομένων για την αποτελεσματικότητα του κάθε προγράμματος που εφαρμόζεται δυσχεραίνει την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων. Μελλοντικές ανασκοπήσεις που θα λάβουν υπόψη τους συγκεκριμένους περιορισμούς και επιπλέον θα ελέγξουν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αλλά και την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών για την ανάληψη ρόλου εκπαιδευτή περί της σεξουαλικότητας θα μπορούσαν να συνθέσουν μια περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα για την κατάσταση στη σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ομοσπονδία Οικογενειακού Προγραμματισμού σήμερα υπάρχουν πιο πολλοί νέοι από οποτεδήποτε άλλοτε στον πλανήτη και αυτή η δημογραφική πραγματικότητα απαιτεί οι κυβερνήσεις, οι εκπαιδευτικοί, οι πάροχοι υγείας και οι γονείς να ωθήσουν τα παιδιά να αντιληφθούν τα δικαιώματά τους, μεταξύ των οποίων είναι και η κατάλληλη σεξουαλική αγωγή (International Planned Parenthood Federation, 2016). Τα προγράμματα του μέλλοντος οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το πολιτιστικό περιβάλλον των νέων, την κουλτούρα και το εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον τους. Πρέπει να δομούνται και να στοχοθετούν ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο των παιδιών που θα λάβουν την αγωγή και να σέβονται τη διαφορετικότητα. Πρέπει να απευθύνονται σε πληθώρα διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, προσαρμόζοντας το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία ανάλογα με την ομάδα στόχο και να μην περιορίζουν τη θεματολογία σε ενότητες που σχετίζονται αυστηρά και άμεσα με τη σεξουαλικότητα. Τέλος, ως επιτακτική κρίνεται η ανάγκη για τη διαχρονική αξιολόγηση των ήδη εφαρμοζόμενων προγραμμάτων και τη διαρκή ανανέωση αυτών ανάλογα με τα ευρήματα της αξιολόγησης αλλά και τις ανάγκες της εκάστοτε εποχής.

Βιβλιογραφία

- Advocates for Youth (2009). *Comprehensive sex education: Research and results. The facts.* Ανακτήθηκε 17/04/2017 από: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/1487>
- Apter, D (2011). *Recent developments and consequences of sexuality education in Finland.* FORUM Sexuality Education and Family Planning, 2, 3–8. Cologne, BZgA.
- Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (ACARA) (2012). *Australian Curriculum health and physical education: foundation to year 10. Draft for consultation.* Ανακτήθηκε 16/07/2017 από: <http://consultation.australiancurriculum.edu.au/Static/docs/HPE/F-10Curriculum.pdf>
- Brook, PSHE Association and Sex Education Forum (2014). *Sex and relationships education (SRE) for the 21st century.* Ανακτήθηκε 06/08/2017 από: <http://www.sexeducationforum.org.uk/media/17706/sreadvice.pdf>
- Centers for Disease Control and Prevention (2015). *Results from the school health policies and practices study 2014. U.S. Department of Health and Human Services.* Ανακτήθηκε 19/06/2017 από: https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/shpps/pdf/shpps-508-final_101315.pdf
- Darré, S., Jerves, E., Castillo, J., Enzlin, P. (2016). *Sexuality Education in Latin America.* In *Evidence-based approaches to sexuality education: A Global perspective.* James Ponzetti (Ed). New York and London: Routledge.
- Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού (2017). *Επίσημες Θέσεις/ Εκθέσεις/ Πορίσματα. Θέση της Επιτρόπου προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά*

- αναφορικά με το δικαίωμα των παιδιών σε σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Λευκωσία, Ιούλιος 2017. Ανακτήθηκε 03/08/2017 από: http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/DMLcommissioner_gr/DMLcommissioner_gr?OpenDocument
- European Parliament (2013). *Policies for Sexuality Education in the European Union, Note. Directorate General for Internal Policies, PE 462.515, Brussels*. Ανακτήθηκε 17/05/2017 από: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf)
- GOV.UK. (2017a). *Department for Education. National curriculum in England: framework for key stages 1 to 4. Statutory Guidance*. Ανακτήθηκε 26/04/2017 από: <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-framework-for-key-stages-1-to-4/the-national-curriculum-in-england-framework-for-key-stages-1-to-4>
- GOV.UK. (2017b). *The national curriculum. Other compulsory subjects*. Ανακτήθηκε 22/04/2017 από: <https://www.gov.uk/national-curriculum/other-compulsory-subjects>
- Guttmacher Institute (2016). *American teens' sources of sexual health education. Fact Sheet*. Ανακτήθηκε 29/06/2017 από: <https://www.guttmacher.org/fact-sheet/facts-american-teens-sources-information-about-sex>
- Guttmacher Institute (2017). *Sexuality education in schools. Sexual rights and gender equality. Section 1. Demystifying Data*. Ανακτήθηκε 15/07/2017 από: <https://www.guttmacher.org/sites/default/files/pdfs/pubs/sexuality-education-country-tables.pdf>
- Hunt, F., Castagnaro, K., & Monterrosas Castrejón, E. (2014). *Evaluation of the implementation of the ministerial declaration. Preventing through education. From commitment to action; advances in Latin and the Caribbean*. New York, NY: International Planned Parenthood Federation/ Western Hemisphere Region. Ανακτήθηκε 11/06/2017 από: http://apps.who.int/adolescent/second-decade/images/Section_9/9_18/9.18_partnership_mesoamerican.pdf
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2017). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων. Αγωγή Υγείας*. Ανακτήθηκε 06/06/2017 από: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- International Planned Parenthood Federation (2016). *Everyone's right to know: delivering comprehensive sexuality education for all young people*. London: International Planned Parenthood Federation. Ανακτήθηκε 11/07/2017 από: http://www.ippf.org/sites/default/files/2016-05/ippf_cse_report_eng_web.pdf
- Johnson, B., Harrison, L., Ollis, D., Flentje, J., Arnold, P. & Bartholomaeus, C. (2016). *'It is not all about sex: young people's views about sexuality and relationships education. Engaging young people in sexuality education research project*. University of South Australia. Ανακτήθηκε 09/04/2017 από: http://www.youthsexuality.com.au/files/9814/5801/5069/It_is_not_all_about_sex_Research_Report_16.3.16.pdf
- McKeon, B. (2006). *Effective sex education. Advocates for Youth. The facts*. Ανακτήθηκε 28/04/2017 από: <http://www.advocatesforyouth.org/component/content/article/450-effective-sex-education>

- National Foundation for Educational Research (2009). *International review of curriculum and assessment frameworks internet archive. Sex relationships education in other countries*. Ανακτήθηκε 26/04/2017 από: <https://www.nfer.ac.uk/research/centre-for-information-and-reviews/inca/TP%20Sex%20and%20relationships%20education%20December%202009.pdf>
- Parker, R., Wellings, K., & Lazarus, J.V. (2009). Sexuality education in Europe: an overview of current policies. *Sex education*, 9(3), 227-242.
- Planned Parenthood (2016). *History of education in the U.S.* Ανακτήθηκε 11/07/2017 από: https://www.plannedparenthood.org/uploads/filer_public/3e/de/3edec4e8-3604-44f9-998b-6a7cff9d22ad/20170209_sexed_d04_1.pdf
- Stanger-Hall, K.F., & Hall, D.W. (2011). Abstinence-only education and teen pregnancy rates: why we need comprehensive sex education in the U.S. *Plos One* 6(10), e24658. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0024658>
- Swanepoel, E.H., Letsie, P., & Beyers, C. (2017). Boundaries to social-just sexuality education in South Africa: an analysis. *International Journal of Management and Applied Science*, 3(2), 12-14. ISSN: 2394-7926.
- UNAIDS (2016). *Comprehensive sexuality education in Zambia. Feature story*. Ανακτήθηκε 20/05/2017 από: http://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2016/november/20161109_zambia
- UNESCO (2009a). *International technical guidance on sexuality education: an evidence informed approach for schools, teachers and health educators. Volume I: the rationale for sexuality education*. Paris: UNESCO. Ανακτήθηκε 20/05/2017 από: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>
- UNESCO (2009b). *International guidelines on sexuality education: an evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education*. Paris: UNESCO. Ανακτήθηκε 20/05/2017 από: http://www.foxnews.com/projects/pdf/082509_unesco.pdf
- UNESCO (2011). *Cost and cost-effectiveness analysis of school-based sexuality education programmes in six countries*. Paris: France: UNESCO. Ανακτήθηκε 17/05/2017 από: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002116/211604e.pdf>
- UNESCO (2012). *Review of policies and strategies to implement and scale up sexuality education in Asia and the Pacific*. UNESCO Bangkok: Asia and Pacific Regional Bureau for Education. Ανακτήθηκε 10/04/2017 από: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002150/215091e.pdf>
- UNESCO and UNFPA (2017). *Youth and comprehensive sexuality education. United Nations Youth*. Ανακτήθηκε 17/04/2017 από: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-sexuality-education.pdf>
- United Nations Population Fund (2014). *Operational guidance for comprehensive sexuality education. A focus on human rights and gender*. New York: UNFPA. Ανακτήθηκε 26/07/2017 από: <http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20Operational%20Guidance%20for%20CSE%20Final%20WEB%20Version.pdf>
- Victoria State Department (2017). *Victorian Curriculum and Assessment Authority. Foundation- 10 Curriculum*. Ανακτήθηκε 03/06/2017 από: <http://www.vcaa.vic.edu.au/pages/foundation10/f10index.aspx>

- World Health Organization (2006). *Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health*. Geneva: World Health Organization. Ανακτήθηκε 18/07/2017 από: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/defining_sexual_health.pdf
- WHO, Regional Office for Europe (2010). *Standards for sexuality in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: World Health Organization, Regional Office for Europe and BZgA, Federal Centre for Health Education. Ανακτήθηκε 09/06/2017 από: http://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου (2017). *Πολιτική Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση*. Ανακοινώσεις Υπουργού. Ανακτήθηκε 07/07/2017 από: http://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=1651&Itemid=65
- Υπουργείο Υγείας Κύπρου (2017). *Εθνική στρατηγική για τα δικαιώματα του παιδιού στην υγεία, 2017-2025*. Ανακτήθηκε 10/05/2017 από: http://www.ask.org.cy/index.php/en/file/8jb99JqZuTvGpdeP_+CepQ==/